

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

TOIM.
ANU KOSKIVIRTA JA ALEKSI MAINIO

Kannen kuva: Ote maalauksesta Leo Rajama, Viipurin torilla, 1937-1963.

Ateneumin taidemuseo. Kuva julkaistu perikunnan luvalla.

Kuva: Kansallisgalleria/Kristina Halkola.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

Toimittaneet:

Anu Koskivirta (osan toimittaja)

Aleksi Mainio (osan toimittaja)

Pentti Paavolainen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN: 978-952-69280-2-9 (sid. 1. painos)

ISBN: 978-952-69280-3-6 (PDF 2. painos)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Julkaistu sähköisenä: 2020

Toinen korjattu painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Viipurin lääninvankilan joukkomurha 1918

Johdanto

Vuoden 1918 tapahtumista on kirjoitettu paljon. Viipurin lääninvankilan tapahtumista ei kuitenkaan ole vakavasti otettavaa tutkimuskirjallisuutta kovinkaan runsaasti. Alle kymmenen vuotta sisällissodan jälkeen vuonna 1926 ilmestyi Kaarlo Castrenin kirjoittama *Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana – sitä varten, että totuus ei unohtuisi*.¹ Kirja on poliittisesti värittänyt ja lääninvankilan tapahtumien osalta varsin puutteellisesti esitetty. Myös vuonna 1927 ilmestynyt H. J. Boströmin *Sankarien muisto* -teos sivuaa lääninvankilan tapahtumia kerratessaan surmansa saaneiden elämäkertoja.²

Merkittävin aihetta käsittelevä tutkimus sisältyy professori Jaakko Paavolaisen *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918* -trilogian ensimmäiseen osaan.³ Tässä vuonna 1966 ilmestyneessä *Punainen terrori* -teoksessa Paavolainen selvittää myös verityön taustoja. Hän esittää ajatuksen, että väkivalta riistäytyi käsistä lääninvankilassa, ja on valmis laittamaan suuren osan väkivallasta päihtymyksen tiliin. Selväksi käy, että punakaartilaisjoukon johtajana toimi Hjalmar Kaipainen.

Niin ikään Jari ja Jouni Eerolan teos *Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918* piirtää kuvan lääninvankilan murhista.⁴ Vuonna 1998 ilmestynyt tutkimus täydentää Jaakko Paavolaisen pioneerityötä. Väkivaltaista tapahtumasarjaa kuvaa myös toinen 1990-luvun lopulla julkaistu tutkimus, Marko Tikan ja Antti Arposen kirjoittama *Koston kevät*.⁵ Se kertoo Lappeenrannan vuoden 1918 teloituksista, mutta myös Viipurin lääninvankilan tapahtumista. Teoksessa selvitetään paitsi tapahtumien kulkua myös punakaartilaisjoukon kokoonpanoa ja sitä, mitä sen jäsenille tapahtui myöhemmin elämässä.

Viimeisin merkittävä tutkimus verityöstä sisältyy Teemu Keskisarjan *Viipuri 1918* -kirjaan (2013).⁶ Hän selventää Viipurin tilannetta ja sitä, miten vankilan tapahtumat suhteutuivat koko kaupungin sotatapahtumiin sodan viimeisinä päivinä. Samalla Keskisarja kirjoittaa siitä, miten murhiin syyllistynyt punakaartilaisjoukko pakeni Lappeenrannasta, oleskeli Viipurissa ja lähti kohdalokkaana lauantaina 27. huhtikuuta 1918 lääninvankilaan. Keskisarja nostaa kirjassaan esille myös syyllisyyskysymykset ja pohtii tekojen motiiveja. Kirjassa

piirtyy synkkä kuva punakaartilaisjoukon päälliköstä Hjalmar (Jallu) Kaipiaisesta ja Albin Piskosesta. Piskonen johti Viipurin lääninvankilan murhatöitä sen jälkeen, kun Kaipiaisen oli haavoittunut. Keskisarja tuo esiin myös Emil Ihalaisen, jonka osuus tapahtumien kulkuun on jäänyt vähemmälle tarkastelulle aikaisemmissa tutkimuksissa.

Olen kirjoittanut lääninvankilan joukkomurhasta kirjoissani *Viipurin lääninvankilan historia, Suomen vankilat 1918 ja Viipurin lääninvankila 1917–1918*.⁷ Tämä teksti perustuu osittain näihin aikaisempiin tutkimuksiini, muttei kokonaan. Seuraavilla sivuilla on käytetty uusina lähteinä muun muassa Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjoja sekä hänen vankila-asiakirjojaan.⁸ Lisäksi on hyödynnetty vankilassa tapahtumahetkellä olleiden Karl Karilan ja Otto Vanhalan aiemmin käyttämättömiä muistelmia.⁹

Vankiloiden sisällissota

Sisällissodan sytyttyä punaiset pyrkivät organisoimaan oman hallintonsa varsin nopeasti. Kansanvaltuuskunta, joka vastasi hallitusta, aloitti toimintansa 28. tammikuuta 1918. Se jakaantui 11 osastoon, jotka vastasivat ministeriöitä. Oikeusasiaministeriön johtoon nimitettiin kaksi ”valtuutettua”, Lauri Letonmäki ja Antti Kiviranta. Kivirannalle kuului vastuu vankeinhoidosta ja Letonmäelle lainvalmistelu ja oikeudenhoito.

Punaisten organisaatiossa vankeinhoitohallitusta vastasi vankeinhoitoneuvosto, jota johti ylikomissaari. Ylikomissaariksi valittiin Helsingin lääninvankilan vartija Felix Ahti¹⁰. Hänen työskentelyään vaikeutti se, että vankeinhoitohallituksen ylijohdaja Väinö Hakkila kieltäytyi eroamasta. Sosiaali-demokraattitaustainen Hakkila oli toiminut virassaan toukokuun 18. päivästä 1917 alkaen.

Oikeusasiaministeriön Antti Kiviranta antoi jo 4. helmikuuta määräyksen vankiloiden organisaation uudistamisesta: vankiloiden henkilökunnan tuli viipymättä valita keskuudestaan neuvostoja, jotka hoitaisivat vankiloiden asioita erityisten komissaarien johdolla. Siinä missä vankiloista olivat aiemmin vastanneet vankilanjohtajat ja -johtokunnat, nyt ne korvattiin komissaareilla ja neuvostoilla.

Sodan alussa punaisten puolelle jäi kahdeksan ja valkoisten alueelle seitsemän vankilaa. Punaisten hallinnassa olivat suuret vankilakeskittymät Turussa (kaksi vankilaa), Helsingissä (kaksi vankilaa) ja Hämeenlinnassa (kaksi vankilaa), samoin kuin Lappeenrannan työvankila ja Viipurin lääninvankila.

Aluksi tilanne punaisen hallitsemisessa vankiloissa oli varsin sekava. Selvää epärointiä oli sen suhteen, lähteäkö vallankumoukseen mukaan vai ei. Osa henkilökunnasta kannatti vallankumousta ja oli valmis toimimaan hyvinkin

aktiivisesti sen puolesta, mutta osa oli sitä vastaan. Valtaosa vankiloiden henkilökunnasta suhtautui passiivisesti vallankumoukseen. He eivät välttämättä olleet kovinkaan kiinnostuneita vallankumouksesta vaan saattoivat jopa uskoa vankiloiden jäävän sen ulkopuolelle.

Se oli toiveajattelua. Todellisuudessa tilanne oli sellainen, ettei vankiloiden johtajilla ja johtokunnilla ollut juuri muuta mahdollisuutta kuin luovuttaa valta kapinallisille. Muussa tapauksessa vallanvaihto olisi todennäköisesti tehty väkivalloin. Joissakin vankiloissa vallanvaihto tapahtui varsin ”käytännönläheisesti”. Johtokunta saattoi esimerkiksi järjestää kokouksen ja todeta tilanteen sellaiseksi, ettei sillä enää ollut mahdollisuutta johtaa vankilaa. Sen jälkeen, kun oli tehty päätös luopumisesta, se kirjattiin pöytäkirjaan ja ilmoitettiin vankilan komissaarille. Toisissa vankiloissa johtaja ja johtokunta vain yksinkertaisesti poistuivat laitoksesta vedoten virkamieslakkoon.

Kaikissa punaisten hallitsemisissa vankiloissa toistui sama kuvio: osa vartiokunnan esimiehistä ja työnjohdosta jäi työhönsä. Paikallaan pysyivät myös lähes kaikki vartijat sekä osa papeista ja opettajista. Tämä – etenkin vartioiden läsnäolo – mahdollisti sen, että vankiloiden toiminta jatkui pitkään jokseenkin ammattimaisena. Osa vankiloista pystyi toimimaan itsenäisinä laitoksina ja huolehtimaan tehtävistään, mutta toisten tilanne alkoi muuttua etenkin sodan loppuvaiheissa sekasortoiseksi.

Vankiloiden päiväjärjestystä noudatettiin mahdollisuuksien mukaan, ja vankeja kohdeltiin pääsääntöisesti asiallisesti. Henkilökunnan edustajat eivät syyllistyneet vankien murhiin tai pahoinpitelyihin. Viipurin lääninvankilan murhista olivat vastuussa ne punasotilaat, jotka tunkeutuivat vankilaan ulkopuolelta. Myös Lappeenrannan työvankilan tilanne oli samankaltainen: punaiset teloittajat tunkeutuivat vankilaan ulkopuolelta ja ampuivat väkivalloin haetut vangit läheisen järven jäälle.

Tilanne Viipurin lääninvankilassa

Vanginvartijat suhtautuivat vallankumoukseen varauksellisesti, joskaan eivät kaikki. Jonkinlaisena kompromissina Viipurin lääninvankilassa päätettiin noudattaa kansanvaltuuskunnan määräystä, jonka nimissä vankilalle piti valita komissaari ja neuvosto. Puheenjohtaja August Järvenpää kutsui vartijakunnan kokoukseen, mutta siellä valitut kieltäytyivät jäsenyydestä. Punaisten vaatimuksesta pidettiin uusi kokous. Kun kukaan vartijoista ei suostunut vapaaehtoisesti neuvoston jäseneksi, valinnasta ei tahtonut tulla mitään. Tästä hermostuneena punaisten hallinto antoi kirjallisen uhkavaatimuksen, jossa määrättiin, että neuvosto oli valittava vankilaan 14. helmikuuta 1918 kello 13.00 mennessä.

Kuvassa talousvahtimestari Mannermaa ja poliittisia vankeja 17. maaliskuuta 1918 Viipurin lääninvankilassa. Ylärivissä vasemmalta: Inkinen (k), Peltola (k), Mannermaa (k), Jahnukainen, Siltanen ja Toivonen. Istumassa Tilli (k), Puhakka, Pietinen (k) ja Tallgren (k).

Vartijakunta taipui päättämään, että neuvosto oli muodostettava. Korostettiin myös, ettei kukaan saisi kieltäytyä. Päätöksen hengessä neuvoston jäseniksi valittiin vartija Kaarlo (Kalle) Niemelä, Taavetti Hakkarainen, August Salanti ja August Järvenpää sekä varajäseniksi vartijat Pekka Käyhkö ja August Virtanen, mihin asianomaisten ei auttanut kuin tyytyä.

Kokouksen jälkeen vankilaan saapui toimittaja Hjalmar Tammilaakso¹¹, joka edusti paikallisten punaisten johtoa. Kansanvaltuuskunta määräsi Tammilaakson lääninvankilan komissaariksi, mutta vain viikon kuluttua hän vaihtui Otto Manniseen.¹² Uusi komissaari kävi vankilassa vain joinakin päivinä. Kun vankeinhoitoneuvoston ylikomissaari Felix Ahti tuli käymään lääninvankilassa, hän kehotti vartijoita valitsemaan keskuudestaan komissaarin, jotta eivät vankilan oloja heikosti tuntevat pääsisi niitä saattamaan epäjärjestykseen. Helmikuun 18. päivänä 1918 vartijat valitsivat yksimielisesti August Järvenpään komissaariehdokkaaksi ja Kalle Niemelän hänen apulaisekseen. Kansanvaltuuskunta nimitti heidät tehtäviinsä.¹³

Vankilan arki jatkui aluksi entisellään, mutta pian tähän tuli muutos. Sen jälkeen kun vartijaneuvosto oli valittu, komissaari Tammilaakso vangitsi entisen johtajan, apulaisjohtajan ja kanslistin ja vei heidät kasarmeille. Vankeusajasta ei kuitenkaan tullut pitkä, vaan virkamiehet vapautettiin lunnaita vastaan ja päästettiin palaamaan vankilan alueella oleviin asuntoihinsa.

Poliittisia vankeja Viipurin lääninvankilan pihalla 11. maaliskuuta 1918. Kuvassa; Kurppa, Tallgren (k), Ikonen (k), Pietinen (k), Jääskeläinen (k), Karlsson, Pettersson, Puhakka, Torvelainen, Tuominen, Hirvonen, Peltola (k), Mannermaa (k), Leppänen (k), Siltanen, Inkinen (k), Jahnukainen, Toivanen, Lehtonen, Kemppi (k) ja Liikka (k).

Virka-asemaltaan korkeimpana virkamiehenä vankilan palvelukseen jäi vahtimestari Alfred Mannermaa¹⁴, jota poliittisten vankien omaiset olivat kahtena eri lähetystönä pyytäneet jäämään asemapaikalleen. Hän esiintyi puolueettomana ja pyrki estämään väkivaltaisuuDET sovitteluvalla asenteella ja toiminnalla. Mannermaa työskenteli myös vallankumouksellisten valtuutuksella siitä huolimatta, että hän ilmaisi melko avoimesti sympatiansa valkoisille. Muodollisesti vankilaa johtivat komissaari ja apulaiskomissaari sekä vartijaneuvosto, mutta käytännössä Mannermaa johti vankilan toimintaa.

Punavallan alainen vankila noudatti ja selvästi tahtoi noudattaa aiemmin vankilan toiminnasta ja vankien kohtelusta annettuja määräyksiä. Neuvosto piti kokouksiaan aivan kuten vankilan johtokunta aikaisemmin. Kun Mannermaa vastasi vankilan arkirutiineista, valittu komissaari ei juurikaan osallistunut vankilan käytännön johtamiseen.

Vankeja saapui vankilaan entiseen tapaan. Erona oli vain se, että nyt he tulivat punaisen oikeushallinnon toimittamina. Lähetetyt olivat joko rikoksista tuomittuja tai rikoksista epäiltyjä tutkintavankeja. Uutena vankiryhmänä olivat

poliittiset valkoiset vangit, jotka oli vangittu ja lähetetty lääninvankilaan vastavallankumouksellisesta toiminnasta epäiltyinä ja tuomittuina. Vankeja myös vapautettiin joko tuomion loputtua tai kansanvaltuuskunnan määräysten perusteella. Näissä runsaslukuisesti annetuissa määräyksissä lievennettiin lähinnä lievempiin rikoksiin syyllistyneiden vankien rangaistusaikoja. Ei ole mitään näyttöä siitä, että vankeja olisi vapautettu väkivalloin vankilasta.

Viipurin lääninvankilassa järjestys pysyi melkein sodan loppuun asti tyydyttävänä. Tähän vaikutti se, että Mannermaan johtamat vartijat ja työnohjaajat jäivät hoitamaan tehtäviään kuten ennenkin. Sodan viimeisiin päiviin asti jopa poliittisia vankeja kohdeltiin asiallisesti, mistä todistavat heidän sodan jälkeen antamansa lausunnot. Ruokahuollosta pystyttiin huolehtimaan, eikä järjestyshäiriöitä sattunut, koska henkilökunta oli tottunut huolehtimaan päivittäisestä järjestyksestä. Pitkän aikaa vankila olikin useissa tapauksissa turvallisempi paikka poliittiselle vangille kuin oleskelu vankilan ulkopuolella.

Punapäällikkö Kaipainen saapuu Viipuriin

Kaupungin tilanne oli huhtikuun viimeisellä viikolla äärimmäisen kriittinen, sekasortoinen, epätoivoinen ja hallitsematon. Valkoisten joukot piirittivät Viipuria. Kaupunki oli täynnä sinne vetäytyneitä punaisten joukkoja ja siviiliväestöä. Viipuriin oli virrannut joukoittain muualta paenneita punakaartilaisia, jotka olivat osallistuneet taisteluihin ja väkivaltaisuuksiin muualla ja joiden tiedossa olivat myös valkoisten suorittamat väkivallanteot. Viipurin kasarmit olivat pullollaan punakaartilaisia. Samoin Torkkelin puisto oli täynnä taivasalla värjötteleviä punakaartilaisia ja muita pakolaisia.

Kuri punakaartilaisien joukossa oli höltynyt ja väkivaltaisuuDET, varkaudet ja muu rikollisuus olivat jatkuvana ongelmana. Monet punakaartilaisryhmät toimivat omavaltaisesti päivinä, joina ihmishenki ei paljoa painanut. Ruuasta oli puutetta ja ilmassa epätoivoa. Tappio ja Viipurin menettäminen olivat vain ajan kysymyksiä samaan aikaan, kun punaisten johtoa oli paennut ja yrittänyt paeta laivoilla Pietariin.

Rintamalinja kulki lääninvankilan kohdalla. Valkoisten joukot olivat jo viikon alussa Papulanlahden rannalla valmiina hyökkäämään kaupunkiin. Tykistötuli ja ammunta puolin ja toisin yli Papulanlahden oli voimakasta. Piiritettyyn kaupunkiin suunniteltiin yleishyökkäystä huhtikuun 23. ja 24. päivän välisenä yönä, jolloin Viipurin salaisen suojeluskunnan edustajat valmistautuivat auttamaan valtaajia.

Suojeluskunnan Papulan osaston tehtävänä oli vapauttaa lääninvankilan poliittiset vangit ja jatkaa sitten hyökkäystä kohti keskikaupunkia. Papulan

osasto sai kyllä käskyn, muttei pystynyt toteuttamaan sitä. Aikataulut olivat pettäneet, eivätkä valkoiset joukot päässeet Papulanlahden yli. Suojeluskuntaryhmät kyllä käynnistivät aseellisen toimintansa kaupungin eri osissa, mutta niillä ei ollut mahdollisuuksia ilman valkoisten joukkojen vahvaa tukea vaan punaiset vangitsivat suojeluskuntalaiset.

Piiritys Viipurin ympärillä kiristyi samaan aikaan, kun viimeiset pakenevat punakaartilaiset saapuivat Viipuriin.

Näiden punakaartilaiden joukossa oli myös punapäällikkö Hjalmar Kaipiaisen.¹⁵ Tämä pakomatalla ollut mies oli syntynyt 15. marraskuuta 1888 Sippolassa. Nuoruudessaan hän oli tehnyt seka- ja maalaustöitä, mutta myöhemmin kokeillut siipiään maalarina. Lisäksi hän oli ehtinyt työskennellä sahatyömiehenä Joutsenon Honkalahdessa, Lappeen Lamposaaressa ja Taipalsaaressa.

Ensimmäiset tuomionsa Kaipiaisen sai 18-vuotiaana 1907 varkaudesta ja luvattomasta viinanmyynnistä. Ennen sisällissotaa hänet suljettiin vankilaan neljä kertaa. Lähes kaikki tuomiot tulivat varkauksista, sillä 1900-luvun alussa pienehköstäkin rikoksesta julistettiin herkästi verrattain pitkä tuomio. Väkivaltarikokseen Kaipiaisen ei syllistynyt, vaan häntä voidaan pitää pikku- ja taparikollisena.

Viimeinen vankilareissu alkoi marraskuussa 1915. Tällöinkin oli kyse varkauksista saadusta kolmen vuoden kuritushuonetuomiosta. Kaipiaisen siirrettiin Viipurin lääninvankilasta pahamaineiseen Kakolaan eli Turun kuritushuoneeseen jalkarautoissa. Kakolassa hänen todettiin olevan vartaloltaan lyhyenpuoleinen. Mitään ruumiin vikoja ei ollut, ja hän oli ymmärrykseltään terve. Kaipiaisen oli käynyt rippikoulun ja kolme luokkaa kansakoulua hän suoritti Kakolassa. Myös se kävi selväksi, ettei hän tunnustanut rikoksiaan.

Vankila-aikana Kaipiaisen sai varoituksen salakirjeestä ja kurinpitorangastuksen musteen hankkimisesta luvatta salaisia töitä varten. Rangaistukseksi hänet määrättiin neljäksi vuorokaudeksi pimeään koppiin vedellä ja leivällä. Rangaistusta voidaan pitää vähäisenä ja ylipäänsä Kaipiaisen käyttäytymistä Kakolassa kohtalaisena.¹⁶

Pikkurikollinen vapautui Kakolasta 15. marraskuuta 1917, minkä jälkeen Kaipiaisen tuli Lamposaaren työväentalon vahtimestari, mutta pian myös punakaartin jäsen. Kapinan puhjettua Kaipiaisen sai määräyksen siirtyä

Hjalmar Kaipiaisen oli kärsinyt usean vankilatuomion ennen sisällissotaa. Hän oli istunut niin Viipurin lääninvankilassa kuin Turun Kakolassa.

Lappeenrantaan, jossa pidettiin punakaartin harjoituksia. Täältä hän jatkoi matkaansa rintamalle ja Joutsenon kirkonkylään, jossa hän tapasi rintamapäällikkö Viktor Ripatin. Tämä oppi luottamaan Kaipiaiseen ja teki hänestä Taipalsaaren rintamapäällikön helmikuun lopulla 1918.

Punaisten päälliköistä Kaipiaisen lukeutui epäilemättä erikoisimpiin. Luonteeltaan hän oli itsepäinen ja joutui siksi vaikeuksiin omiensakin kanssa. Sanottiin jopa niin, että jos joutui Kaipiaisen kanssa napit vastakkain, niin henki oli hiuskarvan varassa. Omatkin miehet pelkäsivät häntä, mutta toisaalta hän oli sosiaalinen ja osasi vetää muita mukaan pahantekoon ja sotimiseen. Asetoverit kutsuivat Kaipiaista ”Rosvo-Kaipiaiseksi” myös siksi, että hänellä oli aina päässään punainen ranskalaismallinen hattu. Huomiota herätti sekin, että hän tapasi laulaa vallankumousmarssia mahtavalla bassollaan.¹⁷

Sodassa Kaipiaisesta kuoriutui esiin luontainen johtaja, jonka käytöstä leimasi tietynlainen rehvakkuus. Olemattomat tiedot ja johtamiskokemukset eivät haitanneet, vaan vakuuttava käskeminen riitti. Kaipiaisen ei ollut pelkuri eikä vätys. Ilmeisesti hän ymmärsi pääasiat ja kohosi tehtäviensä tasolle.

On sanottu, että Kaipiaisen osoitti luontonsa Korvenkylän taistelussa 13. helmikuuta, kun valkoisten tiedustelija, 20-vuotias talollinen Kalle Pellinen jäi punaisten ratsumiesten vangiksi. Pellinen käyttäytyi tilanteessa uhmakkaasti ja piti valkoisen nauhan hatussaan, vaikka häntä juoksutettiin avojaloin hängessä. Hengähdystauolla Pellinen sanoi: ”Ette te kumminkaan Korvenkylään pääse.” Tästä raivostuneena Kaipiaisen ampui häntä pistoolilla päähän, minkä jälkeen toinen punakaartilainen viimeisteli surmatyön.¹⁸

Hjalmar Kaipiaisen lähti joukkoineen viimeistä edellisellä junalla Lappeenrannasta Viipuriin keskiviikkona 24. huhtikuuta 1918 iltapäivällä. Hän saapui illalla Viipuriin ja majoittui Suomi-hotelliin Repolankadulle. Kaipiaisen joukko oli pienentynyt. Mukana oli ainakin Toivo Kangasmäki, Hilma Nieminen ja Kalle Huomo. Samassa hotellissa asui myös muita punakaartilaisia. Heistä tiedetään rintamapäällikkönäkin toiminut Walfrid Jalo. Todennäköisesti myös Emil Ihalainen vieraili hotellilla.

Kaipiaisen morsian Martta Hänninen saapui Viipuriin torstai-iltana 25. huhtikuuta ja asettui asumaan Kaipiaisen kanssa Suomi-hotelliin. Hänninen oli lähtöisin Lappeen pitäjän Armilan kylästä, vuonna 1913 syntyneen aviottoman pojan äiti ja ammatiltaan räätäli. Hänninen oli puhdasmaineinen, eikä häntä ei ollut rangaistu mistään. Työnantajakin oli valmis antamaan kiittäviä lausuntoja.

Myöhemmin Hänninen kertoi liittyneensä punakaartiin taloudellista syistä ja toimineensa punaisten Lappeenrannan esikunnassa lähettinä kuljettaen postia Helsinkiin, Tampereelle ja Viipuriin. Kaipiaisen hän oli tuntenut lapsuudestaan saakka, mutta tavannut uudestaan Lappeenrannassa tammikuussa

1918 kapinan puhjettua. Kihloihin he olivat menneet 22. huhtikuuta mutta päättäneet julkaista sen vasta neljä päivää myöhemmin.¹⁹

Perjantaiamuna 26. huhtikuuta Kaipainen osallistui Viipurin linnassa punaisten yleiseen kokoukseen, jossa hänet oli määrätty itäisen rintaman päälliköksi. Tästä todistavan valtakirjan Kaipainen oli näyttänyt morsiamelleen Martta Hänniselle. Oman kertomansa mukaan Kaipainen ei kuitenkaan osallistunut taistelujen johtamiseen muutoin kuin antamalla rautatieasemalla määräyksiä ampumatarvikkeiden viemisestä taistelupaikoille, mutta on ilmeistä, että tässä kohden Kaipainen vähättelee toimintaansa.²⁰

Lääninvankila lauantaiamuna

Aamuvaihain lauantaina 27. huhtikuuta vankilassa oli levotonta. Tilanne oli odottava ja jännittynyt. Yön aikana olivat Papulanlahden toisella rannalla hyökkäykseen valmistautuneet valkoisten joukot ampuneet tykeillä sekä konetuliaseilla Papulanlahden yli vankilan alueelle. Ampumista kuului myös kaupungin muilta laidoilta valkoisten valmistautuessa Viipurin valtaukseen.

Vankila oli täynnä väkeä. Muurin ja jyrkävätekoisen vankilarakennuksen sisällä oli tavallisia kriminaalivankeja, poliittisia vankeja, henkilökunnan edustajia perheineen ja suojaan hakeutuneita satunnaisia siviilihenkilöitä. Vankilan aamutoimet oli aloitettu, mutta vahtimestari Alfred Mannermaa oli huolestunut tilanteesta. Hän oli antanut jo 24. huhtikuuta vartijoille määräyksen, ettei ulkopoولisia saanut laskea portista sisään vankilaan.

Aamulla kello 7–8 aikaan vankilan portille ilmestyi punakaartilaisjoukko ja vaati pääsyä sisälle tapaamaan Alfred Mannermaata. Joukkoa johti punapäällikkö Emil Ihalainen. Hän oli 25-vuotias työmies Viipurin pitäjän Tiili-ruukin kylästä. Ihalaiselle lääninvankila ei ollut vieras paikka, sillä hän oli joutunut sen muurien sisään viimeksi 2. lokakuuta 1917 ensin tutkintavankina ja sitten vankeusvankina saatuaan kuuden kuukauden ehdottoman tuomion varkaudesta. Ihalainen ei ollut ensikertalainen, vaan hän oli istunut vankilassa useasti tuomittuna varkaudesta, näpistyksestä, kavalluksesta ja ryhtymisestä varastettuun tavaraan. Tällä erää Ihalainen vapautettiin 8. maaliskuuta 1918, vaikka rangaistusta olisi ollut jäljellä vielä puoli vuotta. Pikkurikollinen tunsikin lääninvankilan henkilökunnan ja päinvastoin.

Ihalainen oli liittynyt punakaartiin heti vapauduttuaan. Hänelle oli maksettu palkkaa sekä annettu varusteet, vaatteet ja revolveri. Sotilaallisesti vakuuttava mies oli kohonnut pian suurehkon joukon päälliköksi. Viipuriin Ihalainen oli saapunut viimeistään 26. huhtikuuta, minkä jälkeen hän oli liikkunut kaupungilla etsimässä lääninvankilan pastori Juha Frimannia ampuakseen tämän. Kun

joku oli kysynyt häneltä syytä, Ihalainen oli vastannut: ”Nyt ei ihmishenki paljoa paina.” Ihalainen oli liikkunut muutenkin kaupungilla. Todennäköisesti hän oli tavannut Suomi-hotelliin majoittuneita punaisia. Kaartin esikunnassa Ihalainen oli toiminut jonkinlaisena muonitus-, majoitus- ja vaatetuspäällikkönä.²¹

Kun Ihalainen tuli joukkoineen aamulla 27. huhtikuuta vankilan pääportille, portinvartija Stenberg oli työvuorossa. Ihalainen ilmoitti haluavansa päästä Mannermaan juttusille. Tämän kuultuaan vartija laski hänet pääportista sisään, vaikka ulkopuolisten pääsy vankilan alueelle oli jo aiemmin erikseen kielletty.

Ihalainen ja hänen seurassaan olleet punakaartilaiset marssivat suoraan vankilan ensimmäisessä kerroksessa sijainneeseen vankilan toimistoon, jossa Mannermaa oli heitä vastassa. Ihalainen sanoi Mannermaalle tullessaan hakemaan pistooleita vankilasta ”esikunnan herrojen käyttöön”. Hän selitti, ettei heillä ollut tarpeeksi pistooleja. Tämä oli ongelma, sillä kiväärien kantaminen ratsastaessa ja pyöräillessä oli hankalaa. Mannermaa kieltäytyi jyrkästi luovuttamasta aseita, jotka olivat vankilan henkilökunnalle välttämättömiä.

Ihalainen ei kuitenkaan luovuttanut vaan vaati edelleen pistooleita ja lupasi toimittaa niiden tilalle kiväärejä. Kun Ihalaisen tyyli muuttui jyrkemmäksi, Mannermaa luovutti. Hän tokaisi paikalla olleille vartijoille: ”Annetaan aseet, jotta noista vain päästäisiin eroon.” Tämän jälkeen vartijat luovuttivatkin viisi käsiasetta Ihalaiselle, joka kirjoitti niistä kuitin. Vain yksi punakaartilainen luovutti kiväärinsä korvauksena vankilan henkilökunnalle, mutta Ihalainen lupasi toimittaa myöhemmin vankilaan lisää kiväärejä.

Ihalaisen käynti ei jäänyt huomaamatta vartijoilta eikä vangeilta. Henkilökunta ja poliittiset vangit keskustelivat tapahtuneesta ja arvioivat, ettei Ihalaisen lupauksiin ollut luottamista. Kun vankila tarvitsi aseita järjestyksen ja turvallisuuden hallitsemiseksi, päädyttiin Mannermaan johdolla siihen, että niitä yritettiin hankkia. Kuvaavaa tilanteelle oli se, että kaupungille päätettiin lähettää vankilassa pakko-ottoja piilotellut maisteri Paavo Viitanen sekä vankilan työnvalvoja Jalmari Saario ja vartija Mikko Suhonen. Miehet palasivat vankilaan noin kello kahdelta iltapäivällä. He olivat onnistuneet hankkimaan 10 kivääriä ja panoksia.²²

Punapäällikkö Kaipiainen lähtee vankilaan

Hjalmar Kaipiainen oli liikkeellä lauantaiaamuna 27. huhtikuuta. Punapäällikkö tapasi aamulla veljensä Evertin rautatieasemalla ja vei hänet hotelli Suomeen.²³ Tämän jälkeen Kaipiainen vietti päivää hotellilla juopotellen, mutta todennäköisesti sai tietoonsa Emil Ihalaisen käynnin lääninvankilassa. Suomi-hotellin ryyppyporukkaan kuuluivat paitsi Martta Hänninen ja Hilma

Nieminen myös Kalle Huomo ja Väinö Pihlajaniemi. Seurue puhui Viipurin ahtaasta asemasta, mutta mitä ilmeisimmin myös lääninvankilasta ja siellä säilytettävien rikosvankien vapauttamisesta.

Kello kolmen aikoihin iltapäivällä ainakin puoli pulloa konjakkia juonut Kaipainen ilmoitti lähtevänsä Papulan rintamalle ja viipyvänsä siellä tovin. Mukaan- sa hän otti väkeviä ja seurueensa väkeä. Evert Kaipainen, Toivo Kangasmäki, Nieminen, Huomo ja yksi vanhempi mies lähtivät seuraksi, mutta vain Huomo ja tuntematon mies seurasivat Kaipiaista lääninvankilaan.

Ratsastaessaan kadulla Kaipainen huomasi tulipalon lääninvankilan suunnalla. Kuultuaan tulipalon olevan lääninvankilassa hän lähti sinne oman kertomansa mukaan pelastamaan vankeja. Matkalla Kaipainen oli poikennut Papulan kasarmeille ja ottanut sieltä mukaansa 10 miestä, joista muisti myöhemmin vain Albin Piskosen nimeltä. Vankilan alueelle saavuttuaan Kaipainen huomasi, että vankilan vieressä olleet puukasat ja rakennukset olivat syttyneet tuleen. Tulipalosta ei aiheutunut mitään vaaraa vangeille, mutta vankilaa kohti kuitenkin ammuttiin jatkuvasti tykeillä. Pari ammusta oli osunut vankilan alueelle, minkä takia humalainen Kaipainen väitti keksineensä ajatuksen, että vangit oli siirrettävä turvallisempaan paikkaan.²⁴

Kaipainen pyrki sisään vankilaan pääportista huonolla menestyksellä. Hän käski portinvartijaa avaamaan portin, mutta vartija ei avannut lukkoa vaan lähti etsimään vahtimestaria. Kaipainen harkitsi portin murtamista, kun paikalle ilmestyi vankilan puutyönvalvoja. Kun Kaipainen kertoi tälle pitkälle, hoikalle miehelle pyrkivänsä sisään, tämä kertoi, että vankilan sisälle pääsi myös takaportin kautta.²⁵ Kaipiaisen joukko ryntäsi takaportille. Se oli auki, koska henkilökunnan asuinalueen sammutustyöt olivat parhaillaan käynnissä. Vanginvartijat ja poliittiset vangit olivat lähteneet pelastamaan arvokkainta omaisuutta ja puhuneet erityisesti johtaja Johan A. Stråhlmanin arvotauluista.

Kaipiaisen joukko jatkoi matkaansa vankilan pihalta kansliaan. Siellä tunkeutajat kohtasivat vahtimestari Mannermaan ja joukon vartijoita ja vaativat heitä avaamaan pääportin. Lääninvankilan vangit näkivät tapahtumat yhteishuoneensa ikkunasta. Heidän mukaansa kahdella revolverilla aseistettu punakaartilaisryhmä hyökkäsi meluten ja kiroillen vankilaan. Muutamat tunkeutujista kiiruhtivat avaamaan pääporttia, josta ryntäsi pihalle suurempi joukko punakaartilaisia. Tilanne tuli yllättäen niin Mannermaalle kuin vartijoillekin. Mitään suunnitelmia tapahtumasarjan hallitsemiseksi ei ehditty tehdä. Aikaisemmin kaupungilta hankitut kiväärinkin oli pakko luovuttaa Kaipiaisen joukolle vartijahuoneen kaapista.

Murhenäytelmä alkaa

Hjalmar Kaipiaisen määräsi, että kaikkien vankien oli kokoonnettava alakäytävälle. Käskyä noudattaneet poliittiset vangit olivat pukeutuneet päällysvaatteisiin valmiina lähtemään ulos, sillä jostakin oli tullut huhu, että punaiset ottavat vankilan turvapaikakseen ja kuljettavat vangit kaupungille tai mahdollisesti rintamalle. Käytävällä vangit jaettiin kahteen ryhmään paririviin. Toiseen ryhmään määrättiin ne, jotka olivat vangin vaatteissa. Siihen joukkoon joutui muutama poliittinen vankikin. Näille rikosvangeille Kaipiainen määräsi annettavaksi omat vaatteet. Toiseen ryhmään siirrettiin kaikki ne, jotka olivat omissa vaatteissa. Tähän joukkoon taas mahtui muutama rangaistusvankikin.

Kaipiainen puhutteli revolveri kädessään poliittisia vankeja. Hän kysyi yhdeltä toisensa perään, mistä häntä syytetään. Ensimmäinen kuulusteltava oli talollinen Tuomas Kiiski Muolaasta. Hermostunut ja lievästä puheviasta kärsivä Kiiski ei saanut sanaa suustaan, mistä julmistunut Kaipiainen ampui häntä revolverilla päähän. Silminnäkijöiden mukaan Kiiski kaatui lattialle vasta kolmannen laukauksen jälkeen.

Tämän jälkeen Kaipiainen jatkoi kuulusteluaan. Jos joku kertoi olevansa tavallinen rikoksentekijä, hänet siirrettiin vangin vaatteissa olevien joukkoon. Kaikki ne vangit, jotka ilmoittivat vangitsemisen syyksi ”vastavallankumouksellisuuden” siirrettiin ensimmäisen kerroksen kahdeksankanttiseen yhteishuoneeseen eli ruumaan. Se oli 6 × 6 -metrinen ristikkoikkunalla ja ulkoapäin lukittavalla ovella varustettu huone, johon ehdettiin kaikkiaan 42 miestä.²⁶

Jonkin ajan kuluttua Kaipiainen asteli yhteishuoneeseen ja uhkasi tappaa vangit 25 minuutin päästä. Kun Kaipiainen palasi huoneeseen kello 19:n aikoihin, tehtailija Pietinen yritti keskustella Kaipiaisen kanssa. Silmin nähden päihtyneelle punapäällikölle yritettiin selittää, että poliittisten vankien murhaaminen olisi mieletön teko. Vedottiin myös kansainvälisiin lakeihin, mutta mikään ei tuntunut vaikuttavan Kaipiaiseen.²⁷

Ruumaan suljetut vangit kokivat tilanteen äärimmäisen ahdistavana. Kiisken murha sai jokaisen käsittämään, millainen kohtalo heitä uhkasi. Insinööri Taavi Siltanen²⁸ puhui muutamia rohkaisevia sanoja ja ilmoitti samalla kantavansa mukanaan pientä revolveria, jota aikoi sopivalla hetkellä käyttää. Ajatus herätti ristiriitaisia tuntemuksia vangeissa. Miehet päättivät yhdessä, ettei Siltanen saisi käyttää asetta ennen kuin oltaisiin täysin varmoja siitä, että joukkomurha aiottaisiin todella toteuttaa.

Odotusaika venyi pidemmäksi ja pidemmäksi. Äkkiä kuului muutamia laukauksia ja huutoja, että ”suuri vankien räikkääjä”, vahtimestari Magnus Ahlgren oli saanut surmansa. Käytävältä kantautui lisää kiivasta keskustelua: osa punakaartilaisista kannatti maltillista suhtautumista tilanteeseen, osa

taasen vaati vankien tappamista. Äänekkäimmin vankien murhaamista vaativat naisosastolta juuri vapaaksi lasketut rikosvangit.

Yhteishuoneen ovi avattiin puolen tunnin kuluttua. Kaipiainen työntyi sisään vaatien kovalla äänellä neljää miestä käytävälle, jolloin tehtailija Matti Pietinen, arkkitehti Leander Ikonen ja ratainsinööri Johan Tallgren astuivat esiin. Tuli hetken hiljaisuus, minkä päätteeksi Kaipiainen toisti käskynsä: ”Neljä miestä käytävälle!” Kun mitään ei tapahtunut, hän kääntyi lähellä ovea seisoneen Juho Mielosen puoleen ja sanoi tälle: ”Tule sinä neljäntenä.” Kaipiainen tempasi Mielosen mukaansa, minkä jälkeen ovi suljettiin.²⁹ Yhteishuoneen vangit kuulivat ”tähdätkää, laukaiskaa” -komentosarjan ja yhteislaukauksen.³⁰

Enää ruumassa ei haluttu joutua ammutuksi ilman vastarintaa. Joukko järjestäytyi siten, että insinööri Siltanen asettui ovenpieleen valmiina ampumaan heti, kun ovi seuraavan kerran avattaisiin. Hänen taakseen asettuivat talollinen Ville Kekki ja huvilanvahti, metsänvartija Heikki Kemppi joukon vahvimpina miehinä. Muut varustautuivat kaikenlaisilla huoneesta löytyvillä esineillä, kuten pulloilla ja kupeilla.

Kun ovi avattiin seuraavan kerran, kuului komennus: ”Viisi seuraavaa miestä kongille!” Insinööri Siltanen kohotti pienen, 7-panoksisen taskurevolverinsa ja ampui kahdesti punapäällikkö Kaipiaista samalla huutaen: ”Nyt ulos!” Siltanen hyökkäsi itse ensimmäisenä ulos sellistä ja ryhtyi käsirysyyn muiden käytävälle ehtineiden rinnalla.

Oviaukko oli kovin kapea ja toinen puoli ovesta edelleenkin lukittuna. Tämän takia väkeä ei ehtinyt riittävästi eikä kyllin nopeasti ulos käytävälle. Läpi onnistuivat pääsemään Siltanen, johtaja Emil Puhakka, rautatievirkamies Ensio Jahnukainen ja Kekki. Näistä neljästä Puhakka ja Kekki pakenivat vankilan kellarikerrokseen ja piiloutuivat sinne. Kekki löydettiin seuraavana aamuna, jolloin hänet raahattiin verta vuotavana esille. Kahakan aikana hänen peukalonsa ja kaksi sormeaan oli ammuttu poikki. Puhakan piiltoa ei saatu selville, ja hän selvisikin kahakasta haavoittumattomana. Siltanen ja Jahnukainen taas pakenivat selleihin. Kun punakaartilaiset löysivät seuraavana aamuna pistimellä haavoitetun Siltasen, he raahasivat hänetkin alakerrokseen, samaan koppiin Kekin kanssa. Puhakan tapaan Jahnukaisella oli tuuria. Hän onnistui piilottelemaan aina maanantaihin kello puoli kymmeneen saakka ja selvisi lääninvankilasta ehjin nahoin.³¹

Vankien ryntäys oli yllättänyt käytävällä seisseet punakaartilaiset pahanpäiväisesti, mutta pian he ryhdistäytyivät ja avasivat tulen sellistä ulostyöntyviä miehiä kohti. Ampumisesta ei kuitenkaan tahtonut tulla mitään, sillä asemiehet olivat juovuksissa. Vangit vetäytyivät takaisin ruumaan mukanaan kaksi kivääriä. Aseet olivat arvokas saalis, vaikkei niihin ollut kuin yksi luoti kumpaankin.³²

Ruumalaiset olivat kärsineet myös tappiota. Kiihkeässä ristitulessa surmansa olivat saaneet ainakin tehtailija Heikki Inkinen ja ylioppilas Axel E. Wahl, mutta paikalleen ei auttanut jäädä. Kahdella kiväärillä aseistettuna tehtiin uusi ulosryntäys, mutta jälleen ammunta kummastakin päästä käytävää pakotti vangit perääntymään. Hyökkääjät ehtivät kuitenkin temmata mukaansa lähinnä seisovan punakaartilaisen, jolta toimittaja Väinö Suominen sai ovelta pullolla isketyksi pään halki. Nimismies Vilho Hirvonen ja kaksi muuta miestä anastivat kaartilaiselta kiväärin, mutta pahaksi onneksi se oli tyhjä. Pienellä etsimisellä kaatuneen punakaartilaisen taskusta löydettiin kuitenkin kaksi patruunaa.

Tämäkin uloshyökkäysyritys vaati uhreja. Ainakin vahtimestari Kristian Tilli oli menettänyt henkensä ja Kemppi haavoittunut sekavassa kärhämässä. Vangit olivat loukussa, mutta päättivät jatkaa taistelua. He sulki oven rautasängyn, pöydän ja muun tavaran avulla. Vaikka barrikadi ei suojannut vankeja ammunalta kuin osin, se esti punakaartilaisten sisään tunkeutumisen. Kiihkeimmän tulituksen aikana ruumalaiset makasivat lattialla, ja aina kun tulitus taukosi hetkeksi, barrikadia käytiin korjaamassa.

Sen jälkeen kun kaksi naisrikosvankia oli neuvonut punakaartilaisia siirtymään kävelypihalle ja ampumaan sieltä ikkunan kautta ruumaan, muodostui tilanne aiempaakin tukalammaksi.³³ Muistelmissaan tullivirkailija Karl Karila (entinen Karlsson) kuvailee tapahtumia:

Käytävässä olevat punaiset luulivat meillä olevan useampia kiväärejä sekä suuren varaston panoksia, koska huusimme tovereillemme: ”Tuokaa sata panosta tänne ja lisää kivääreitä.” Seuraus tästä oli se, että punaiset eivät uskaltaneet tulla ampumaan meitä yhteisselliin, mutta emme silti saaneet olla rauhassa. Kaikkea muuta. Punaisten ammunta, joka suuntautui käytävältä ruumaamme, jatkui koko yön. Monet joukostamme haavoittuivat vaikeasti [...]. Kuulasateen ollessa tiheä, emme voineet antaa haavoittuneille tovereillemme vähintäkään apua.³⁴

Hjalmar Kaipiaisen kaatui käytävän lattialle haavoituttuaan oikeaan käsivarteen Taavi Siltasen revolverin luodista. Miestä lähdettiin kantamaan haavoittuneena pois. Kadulla vastaan tuli sairaanhoitaja, joka satoi ensimmäiset siteet. Tämän jälkeen Kaipiaisen kannettiin Suomi-hotelliin.

Vielä ennen lähtöään Kaipiaisen väitettiin määränneen tappamaan kaikki poliittiset vangit. Hänen myös sanottiin asettaneen 25-vuotiaan työmiehen Albin Piskosen joukon johtajaksi. Myös tämä punakapinallinen oli entinen rangaistusvanki. Hän oli suorittanut viiden vuoden tuomiota silloin, kun oli tutustunut Kaipiaiseen ensimmäisen kerran. Miesten yhteys oli jatkunut myös sisällissodan päivinä rintamalla.

Yhteensä 42 poliittista vankia sijoitettiin 6 x 6 metrin yhteisselliin, joka yleensä majoitti 10 vankia. Huoneen yhdessä kulmassa oli komero käymälää varten ja toisessa kaappi. Muuten varustuksena oli sänkyjä ja pöytiä. Ne eivät kuitenkaan suojanneet surmayönä ruumaan sijoitettuja, vaan suuri osa huoneessa olleista sai surmansa ja tuhon jäljet olivat suuret.

Punaiset koettivat useaan kertaan murtaa barrikadia tuloksetta. Ennen kuin Kemppi haavoittui ja kaatui kuolleena, hän ehti ampua muutamia ruumaan yrittäneitä punaisia. Tappiot tekivät punaiset varovaisemmiksi, eivätkä he enää uskaltaneet yrittää tunkeutua valkoisten suojaloukkoon.

Barrikadista ei ollut paljoakaan suojaa. Sellissä oli jo haavoittuneita ja kuolleita – ja lisää uhkasi tulla. Piskosen johtamat punaiset jatkoivat ampumista yhteishuoneeseen, mutta sitten tulitus alkoi harventua ja valot sammutettiin alakerroksen käytävältä. Ulkona oli pilkkopimeää, eikä vankilaan tullut valoa mistään. Pian näkyviin kuitenkin ilmestyi pahaenteisiä lamppuja: punaiset keksivät täydentää tuhoa heittämällä käsikranaatteja yhteishuoneeseen. Eloojääneiden selonteon mukaan ensimmäinen kranaatti heitettiin barrikadin läpi käytävältä. Kranaatti silpoi huoneen pohjoisseinän puolta tavalla, jonka seurauksena surmansa lienevät saaneet varatuomari Eino Leppänen, maanviljelijä Elias Liikka ja herra Arvi A. Jääskeläinen.

Pian huoneessa pamahti toinenkin pommi, nyt lähempänä ikkunaa. Se ruhjoi jalat lyseolaisnuorukaiselta Arvo L. Pohjolalta. Luutnantti Arne V. Peltolalta

pommi repäisi kyljen ja vatsan auki. Maisteri Väinö Puhakalta se katkaisi toisen jalan. Punaiset heittivät vielä ainakin yhden pommin selliin, mutta se ei lauenut. Kello 1–3 välillä yöllä oli valkoisten pommitus vankilan alueella niin ankaraa, että vangit saivat olla rauhassa.³⁵

Illan ja yön aikana kaartilaiset tunkeutuivat kellariin uhkaillen siellä olleita ja etsien sieltä poliittisia vankeja. Sinne oli aiemmin kerääntynyt henkilökuntaa ja heidän perheenjäseniään. Kellarikerroksessa oli myös joitakin poliittisia naisvankeja ja vankilan ulkopuolisia henkilöitä, jotka hakivat suojaa kaupunkia moukaroivalta tykkitulelta. Paikalta löydettyjä ihmisiä määrättiin siirtymään ensimmäiseen kerrokseen, jotta heidän tapauksensa voitaisiin tutkia. Lopputulos oli traaginen: vankilanjohtaja Stråhlman ja asemapäällikkö Edvard Toikander³⁶ ammuttiin. Albin Piskonen ampui Stråhlmanin naisvankien huutaessa ympärillä: ”Ampukaa päähän!” Punakaartilaisen tappolistalle joutuivat myös vahtimestari Mannermaa sekä vartijat Gabriel Pylkkänen ja Heikki Laakkonen, jotka surmattiin vartijoiden huoneessa. Vartija Juho Jokinen taas ammuttiin vahtimestarin huoneessa.

Sunnuntai valkenee

Aamulla 28. toukokuuta yhteishuone oli kaamean näköinen. Monet haavoittuneet makasivat verissään lattialla kuolleitten joukossa. Verta oli sekä seinillä että lattialla. Vielä elossa olleet miehet makasivat ruumiitten alla. Kello kuuden aikaan huoneeseen kuului, että käytävällä neuvoteltiin. Hetken kuluttua huhuiltiin yhteishuoneen suuntaan, että oliko siellä vielä elossa olevia. Heitä kehoitettiin tulemaan ulos, sillä enää ei olisi hätää. Punakaartilaiset vakuuttivat monta kertaa kunniasanalla, ettei vangeille tehtäisi väkivaltaa.

Neuvoteltuaan keskenään tilanteesta päättivät vangit antautua punaisille silläkin uhalla, että heidät ammuttaisiin lupausten vastaisesti käytävällä. Toinen toisiaan auttaen vangit laahustivat käytävälle. Koska nuori lyseolainen Yrjö Pärnänen oli pahasti haavoittunut kasvoihin ja kuolemaisillaan, punaiset ampuivat hänet.

Samaan aikaan tuli alas vankilan kolmannessa kerroksessa sijaitsevasta kirkosta maisteri Paavo Viitanen. Hän ilmeisesti luuli, että valkoiset olivat saapuneet vankilaan. Huomattuaan erehdyksensä Viitanen yritti paeta, mutta turhaan. Alkoi kiivas ammunta, jonka seurauksena Virtanen haavoittui pahasti. Hän juoksi naisosaston käytävää pitkin perälle saakka käpertyäkseen kuolevana selliin.³⁷

Sunnuntaiaamuna kello 7–8 aikoihin vankilaan saapui punapäällikkö Emil Ihalainen, joka oli käynyt edellisenä aamuna hakemassa henkilökunnan aseita.

Viipurin lääninvankilan ensimmäisen kerroksen käytävää. Lähinnä on vankilanjohtaja Stråhlmanin ruumis, siitä eteenpäin on asemapäällikkö Toikander, lyseolainen Pärnänen ja vahtimestari Tilli. Hänen takanaan ovat ylioppilas Wahlin ja koululainen Svedlinin ruumiit.

Oman kertomansa mukaan hän oli oleskellut lauantaiamuksen vankilakäyntinsä jälkeen keskuskasarmilla ja toimittanut ruokaa perheelleen sekä muille puutteessa oleville. Murhayön Ihalainen oli viettänyt kotonaan. Aamulla hän oli herännyt kello kuuden tienoilla, käynyt keskuskasarmilla hakemassa varastosta kahdeksan kivääriä ja 250 panosta ja lähtenyt viemään niitä vankilaan.³⁸

Vankilan ovet olivat auki ja murhatyöt tehty. Ihalainen murtautui joukkoi-
neen vankilan kassakaappiin ja vei sieltä kaiken arvokkaan. Ihalainen tutki revolveri kädessään vankilan kellarikerroksen löytämättä sieltä ensin ketään. Kun joku ampui patjakasaan, ryömi sen alta esiin edellisenä yönä yhteissellistä pakoon säännänyt Ville Kekki. Tämän jälkeen Ihalainen jatkoi kierrostaan naisten osastolle, jonka kolmesta sellistä hän löysi yhteishuoneesta antautuneet ja ulos raahautuneet vangit.

Tullivirkailija Karl Karila on muistellut kohtaamista. Hänen mukaansa Ihalainen avasi hänen, insinööri Siltasen ja erään Sakkolan pitäjistä kotoisin olleen miehen yhteissellin oven iso revolveri kädessään: ”Ettekö te ole insinööri Siltanen? Ette ole olleet paha työläisille. Mitä haluatte? Tahdotteko kuolla siihen paikkaan tai lähteä rintamalle?” Ihalainen kysyi. Insinööri Siltanen vastasi

lähtevänsä mieluummin rintamalle. Kun sama kysymys esitettiin muillekin vangeille, he vastasivat tahtovansa mieluummin ”kuolla avonaisessa taistelussa kuin koirat kopissa”.³⁹

Kello yhdeksän tienoilla Ihalainen komensi vangit riviin käytävälle, minkä jälkeen heitä lähdettiin kuljettamaan tarkasti vartioituina ulos vankilasta. Näky muistutti edellisestä yöstä. Monet vangeista olivat verissään ja haavoittuneita. Heidän vaatteensa olivat likaisia ja kuulien ja pommien repimiä. Osa vangeista ei kyennyt liikkumaan omin jaloin, vaan kohtalotovereiden täytyi taluttaa heitä. Pientä helpotusta saatiin sen jälkeen, kun löydettiin hevonen, jonka kyytiin vaikeimmin haavoittuneet voitiin nostaa. Keskuskasarmilta huonokuntoisimmat toimitettiin sairaalaan sidottaviksi, mutta muu joukko komennettiin marssimaan ensin hotelli Andreaan. Kun punaisten esikuntaa ei löydetty sieltä, joukko palasi takaisin keskuskasarmille, jossa vangit päätettiin vapauttaa ja ruokkia.⁴⁰

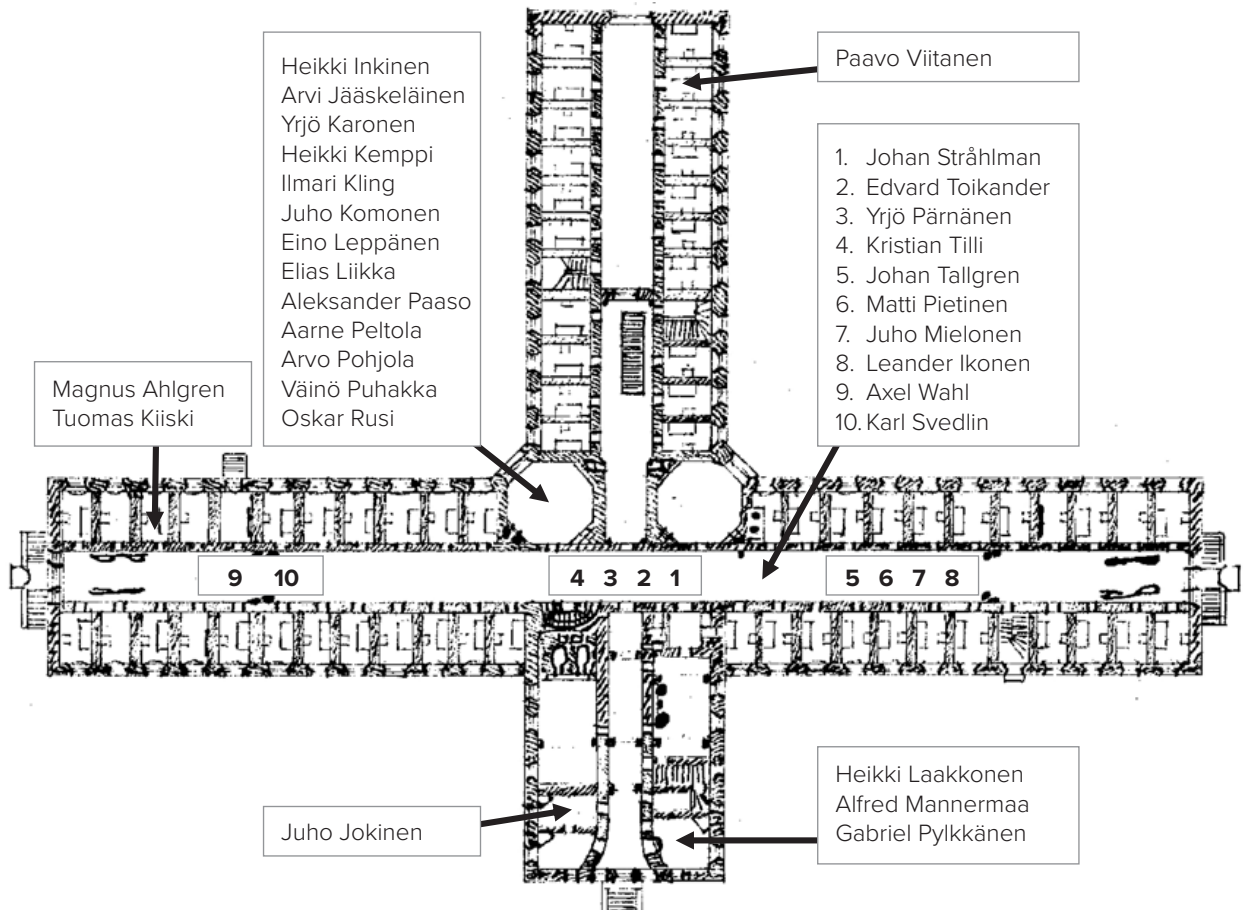
Keskuskasarmilla punaiset suhtautuivat vapautettuihin myötämielisesti. He pahoittelivat sitä tosiasiaa, että heidän joukossaan oli Kaipiaisen tapaisia roistoja. Ihalainen kirjoitti vapautettujen pyynnöstä heille lupalapun, jolla pääsi liikkumaan vapaasti kaupungilla. Ehtona oli, että heidän tuli myöhemmin palata takaisin ilmoittautumaan yleisiin töihin. Kello 12 astuivat jäljellä olevat 11 vankia vapauteen.⁴¹

Tapahtumien tutkinta

Valkoiset valloittivat Viipurin maanantaiaamuna 29. huhtikuuta 1918. Pian tämän jälkeen asetettiin työryhmä tutkimaan joukkomurhaa. Työryhmään kuuluivat puheenjohtajana varatuomari Fredrik Herold sekä jäsenenä hovioikeuden auskultantti K. A. Patomäki ja apulaiskaupunginviskaali Einar Sjöberg. Työryhmä aloitti työnsä tarkastuksella vankilassa heti seuraavana päivänä ja sai tutkimuksensa valmiiksi vappupäivään mennessä.

Työryhmä kuulusteli sellaisia vankilan henkilökuntaan ja vankeihin lukeutuneita henkilöitä, jotka olivat olleet paikan päällä tapahtuma-aikana. Useimmat heistä tunnistivat Kaipiaisen ja Piskosen. Myös Henriikka Koponen -niminen naisvanki mainittiin monta kertaa yllyttäjänä. Tarkimman, yksityiskohtaisimman kertomuksen tapahtumista antoi poliittisena vankina ollut kamreeri Armas Saastamoinen.⁴² Tarkastuskertomuksen mukaan syyllisiksi todetut punaiset teloitettiin vappupäivänä 1. toukokuuta 1918. Kyse oli symbolisesti merkittävästä päivästä, sillä samana päivänä valkoiset järjestivät voitonparaatin Viipurin valloituksen kunniaksi.

Tullivirkailija Karila on muistellut vankilassa pian tapahtumien jälkeen suoritettua tarkastuskäyntiä. Karilan mukaan ensin hämmästeltiin lääninvankilan

Kaaviossa on esitetty ruumiiden löytöpaikat vankilan ensimmäisessä kerroksessa tutkimaan asetetun työryhmän raportin ja työryhmän mukana tarkastuskäynnillä olleen Karl Karilan muistelmien esittämän mukaisesti.

porttia ja siihen kiinnitettyjä viittä tai kuutta räjähdepotkkoa. Arveltiin, että portti oli tarkoitus räjäyttää säpäleiksi, jos vankilaan sisälle ei olisi muuten päästy.

Tarkastajat ja mukana kulkenut valokuvaaja astuivat sisään pääsisäänkäynnistä. Pian he löysivät ensimmäisen uhrin, vahtimestari Alfred Mannermaan, joka makasi hengettömänä vartijahuoneessa. Voitiin myös todeta se, että toimiston kaikki kaapit oli murrettu auki ja rikottu. Vankilan ensimmäisen kerroksen käytävällä näkymä oli kammottava. Ammuttujen ruumiit makasivat verilammikoissa ja haju oli kauhea. Lähinnä tutkijaryhmää oli johtaja Stråhlmanin ruumis, jota oli ammuttu päähän. Tunnistettiin myös asemapäällikkö Toikanderin ruumis. Häntä oli ammuttu useampia kertoja, ja hänet oli Stråhlmanin tapaan ryöstetty. Käytävällä makasivat myös Pärnäsen, Pietisen, Tallgrenin, Ikonen ja Mielosen ruumiit. Ruuman eli yhteishuoneen oven edestä löytyi vahtimestari Tillin ruumis. ”Astuttuamme ruumaan kohtasi meitä kauhea näky”, Karila kirjoitti koskettavasti:

Silvottuja ruumiita oli veren ja höyhenien peitossa. Toisten oli vetäydyttävä takaisin käytävälle kauhean löyhkän tähden. Astuin yksin ruumaan ottaakseni selvää siellä makaavista ruumista. Sen mukaan kuin sain selvää ruumista, annoin niistä tietoja tuomareille. Ensimmäiset, jotka makasivat ruuman kynnyksellä, olivat etsivä Jääskeläinen, tuomari Leppänen, ylioppilas Karonen ja metsänvartija Kemppi. Siirryin sisemmälle, jolloin näin pään kurkistavan esille sängyn alta. Siinä makasi nahkatehtailija Inkinen. Totesin samalla sängyn päällä olevan ruumiin osia. Tutkittuani näitä osia lähemmin, kävi selville, että ne kuuluivat maalaisäntä Liikkan ruumiiseen, jonka alaosa punaisten heittämän käsipommin räjähdyksessä oli mennyt siekaleiksi. Sen jälkeen siirryin ikkunan luokse, jossa makasi lyseolaisen Pohjolan ruumis. Vähän loitommalla tapasin luutnantti Peltolan ruumiin, josta pommi oli repinyt vatsan auki. Hänen vieressään makasi maisteri Puhakan ruumis, jota käsipommi oli pahasti runnellut; toinen jalka oli poikki ja ruumiissa oli useampia kuulanreikiä. Eräässä nurkassa oli jäljellä olevien ruumiit sikin sokin.

Vankilan naisosastolta löytyi verivanan päässä olleesta sellistä maisteri Viitaseen ruumis. Tutkittaessa pääkäytävän seljällä yhdestä sellistä löytyi maanviljelijä Kiiskan ja toisesta vahtimestari Ahlgrenin ruumis. Vankilan toisen kerroksen toimistohuoneista kaikki kaapit oli tyhjennetty ja rikottu. Kellarikerroksessa oli samanlainen sekasorto. Vankilan ruokatavarat, jauhot, ryynit ja lihat olivat pitkin lattiaa ja veden peitossa käyttökelvottomina. Kellarissa olleet varastohuoneet oli murrettu auki ja sisällä olleet kaapit rikottu. Siellä täällä oli vaatekappaleita lattialla huiskin haiskin.⁴³

Ryhmä kuulusteli myös pidätettyjä punaisia. Osa myönsi kuuluneensa punakaartiin, mutta heistä monet korostivat liittyneensä siihen pakkoraossa. Työmies Manu Sokura kertoi Kaipiaisen käskeneen hänet lääninvankilaan, jossa hänen piti ampua yhteishuoneeseen. Sokuran mukaan paikalla oli noin kaksikymmentä punakaartilasta, joista hän tunsu vain Albin Liukkosen, Eetu Turusen ja Toivo Mannisen. Työmies Toivo Manninen kertoi olleensa vahdissa vankilan pihalla. Hän selitti menneensä vankilaan yöllä kahden aikaan ampumatta kuitenkaan siellä laukaustakaan. Työmies Eetu Turunen tunnusti olleensa vankilassa ja ampuneensa noin 5 laukausta yhteishuoneeseen.

Työryhmän lausunnossa todettiin, että Toivo Manninen, Eetu Turunen, Albin Liukkonen ja Manu Sokura olivat syyllistyneet lääninvankilan rikoksiin. Lausunto oli raskauttava. Sen nojalla nelikko teloitettiin 1. toukokuuta 1918. Työryhmä ei löytänyt vakuuttavaa näyttöä muiden pidätettyjen syyllisyydestä. Selvää kuitenkin oli, ettei kaikkia joukkomurhaan vaikuttaneita henkilöitä ollut vielä tässä vaiheessa tavoitettu ja pidätetty.⁴⁴

Lääninvankilan murhiin osallistuneita etsintöjä kiirehditettiin. Pian Viipurin valtauksen jälkeen kaupunkiin saapui juna, jonka kyydissä olivat Lappeenrannan sotilashallinnon lähettämät tunnistajat Vladimir Kiiveri ja Pekka Kinnunen. Heidän avullaan tutkijat onnistuivat tunnistamaan vankien suuresta joukosta Albin Piskosen ja Paavo Vesterisen. Molempia kuulusteltiin, mutta lähinnä muodon vuoksi.

Toukokuuta 8. päivänä 1918 pidetyssä kuulustelussa Piskonen väitti joutuneensa liittymään punakaartiin pakosta, vaikkei ollut hyväksynyt sen toimintaa. Hän kertoi olleensa kaartin tehtävissä Savitaipaleella, Lappeenrannassa ja viimeksi Viipurissa. Oman kertomansa mukaan hän ei ollut koskaan osallistunut varsinaisiin taisteluihin. Piskonen vähätteli vastuutaan lääninvankilan tapahtumista ja kiisti johtaneensa murharyhmää missään vaiheessa, muttei suoranaisesti kieltänyt käyttäneensä kivääriä. Kun Paavo Vesteristä kuulusteltiin, hän kertoi liittyneensä punakaartiin maaliskuussa 1918 ansaitakseen elantonsa. Vesterinen selitti suorittaneensa vain vartiomiehen tehtäviä, mutta myönsi olleensa aseistettuna lääninvankilassa 27. päivän illasta aamuun.⁴⁵ Molemmat miehet teloitettiin heti kohta kuulustelun jälkeen.

Punapäällikköä etsitään

Sen jälkeen kun punapäällikkö Hjalmar Kaipainen oli haavoittunut olkavarteen lääninvankilan kahakassa, hänet oli ilmeisesti kannettu Suomi-hotelliin. Paikalla olleen todistajan Hilma Niemisen mukaan Kaipainen oli ollut kovasti juovuksissa ja tahtonut väkivalloin nousta paareilta ylös, mutta rauhoittunut vähitellen.

Hotellista Kaipainen oli viety Myllymäen kansakoulussa sijainneeseen sairaalaan. Seuraavana aamuna Kaipainen oli ilmoittanut sairaalasta haluavansa palata Suomi-hotelliin. Martta Hänninen, Hilma Nieminen ja Evert Kaipainen olivat toteuttaneet Hjalmarin tahdon ja kuljettaneet hänet autokyydillä hotellille. Iltapäivän ja alkuillan Kaipainen oli viettänyt Martta Hännisen kanssa omassa huoneessaan.

Juuri samaisena sunnuntaiamuna 28. toukokuuta punaisten esikunta oli antanut yleisen perääntymiskäskyn, jonka mukaan joukkojen oli siirryttävä Haminaan iltaan mennessä. Myös Hjalmar Kaipainen ja hänen Evert-veljensä sekä Martta Hänninen, Elsa Kaulio ja Martti Pohjolainen olivat lähteneet autolla kohti Haminaa. Seurue oli kuitenkin ehtinyt vain Tienhaaran taajamaan asti, ennen kuin kuljettaja oli kieltäytynyt ajamasta eteenpäin.

Kun valkoiset olivat maanantaina valloittaneet Viipurin, Kaipiaista etsittiin aktiivisesti. Vankientunnistajat löysivät monia muita etsintäkuulutettuja, mutta Kaipainen tuntui haihtuneen savuna ilmaan. Lopulta 14. toukokuuta

mies pidätettiin Myllymäen kansakoulun sairaalasta, jossa hän oli piileskellyt ja hoidattanut olkapäätään. Kuulustelut aloitettiin heti seuraavana päivänä.

Kuulustelupöytäkirjassa Kaipainen myönsi ampuneensa ensimmäisen vangin, joka ei osannut vastata selvästi hänen esittämänsä kysymykseen. Hän ei kiistänyt myöskään sitä, että oli uhannut tappa yhteishuoneessa olevat poliittiset vangit, mutta vakuutti pöytäkirjassa tehneensä sen vain ”piruutetaan” ja pelotellakseen. Hänen tarkoituksenaan ei suinkaan ollut tappa vaan keskustella yhteishuoneen vankien kanssa. Keskustelu epäonnistui siksi, että jotkut humalaiset punakaartilaiset alkoivat ampua kohti vankeja, Kaipainen yritti selittää. Selitykset eivät kuitenkaan enää auttaneet. Kuulustelujen jälkeen 23. toukokuuta Kaipainen kannettiin paareilla sairaalan pihalle ja ammuttiin.⁴⁶

Emil Ihalainen oli piileskellyt kellarissa Niilonkadulla ja välttynyt ensimmäiseltä kostoallolta. Kiinnijäytyään hän ei kertonut vankilatuomiostaan eikä päällikkyydestään punakaartissa vaan sanoi olleensa vain vahtipalveluksessa. Valhe meni läpi tutkijalautakunnan kiireisessä kuulustelussa, joissa Ihalaisen rikosrekisteriä tai papintodistusta ei ollut heti käsillä. Tutkijat eivät aluksi tienneet hänestä juuri mitään.

Vähitellen Ihalaisen menneisyys alkoi kirkastua. Myös yhteys lääninvankilan tapahtumiin kävi ilmeiseksi. Ihalaista kuulusteltiin pitkään, eikä käsittely valtiorikosoikeudessakaan ollut hetkessä ohi. Häneltä toivottiin saatavan lisätietoa tapahtuneesta, sillä muut lääninvankilan tapahtumiin syyllistyneet oli ammuttu jo aiemmin.

Ihalaisen tuomio julistettiin 11. lokakuuta 1918 valtiorikosoikeudessa. Kuolemantuomio annettiin sekä valtio- että maanpetoksesta, mutta myös aseellisesta ryöstöstä ja Viipurin lääninvankilan kassakaapin murtamisesta.⁴⁷ Kaksi valtiorikosoikeuden jäsentä olisi tahtonut, että myös lääninvankilan aseiden ryöstäminen olisi mainittu päätöksessä. Heidän kantansa oli se, että kyse oli suunnitelmallisesta ja häikäilemättömästä operaatiosta, jolla vartijat oli tehty kykenemättömiksi puolustamaan poliittisia vankeja ja itseään.

Ihalaisen tuomio oli ankarin mahdollinen, mutta vain paperilla. Myöhemmin se muutettiin valtiorikosylioikeudessa elinkautiseksi kuritushuone-rangaistukseksi, josta Ihalainen vapautui armahdusten yhteydessä 1920-luvulla.

Joukkomurhan päätekijät ja vaikuttimet

Viipurin lääninvankilan murhenäytelmässä pääosaa esitti punapäällikkö Hjalmar Kaipainen. Sivupääosassa oli punakaartilainen Albin Piskonen, joka johti asemiesjoukkoa Kaipaisen haavoituttua. Kolmas merkittävä tekijä oli punapäällikkö Emil Ihalainen, joka hääri jonkinlaisena takapiruna. Hän liikkui suk-

kelasti kaupungilla ja kävi murhapäivän aamuna hakemassa aseita vankilasta.

Murhenäytelmään taustalta voidaan löytää erilaisia vaikuttimia: sisällissota raakuuksineen, punaisten rintamaväsymys, stressi, tietoisuus tilanteen toivotomuudesta ja tolkuton alkoholinkäyttö.

Hjalmar Kaipainen oli entinen sahatyömies, joka oli vapautunut Kakolasta syksyllä 1917 suorittuaan neljännen vankilatuomionsa. Samoin Albin Piskonen ja Emil Ihalainen olivat entisiä vankeja, joista jälkimmäinen oli vapautunut Viipurin lääninvankilasta vasta 18. maaliskuuta 1918. Kolmikon lisäksi joukkomurhaan otti osaa myös muita entisiä vankeja, jotka tunsivat hyvin vankilan tilat, toimintatavat ja jopa henkilökunnan luonteenpiirteet.

Suurin osa henkilökunnasta oli tunnollisia virkamiehiä, joiden suhtautuminen kapinallisiin ja yleensä vallankumoukseen oli vähintään epäilevä – etenkin kun vastassa saattaisi olla entisiä vankeja.

Henkilökunnan asenteet olivat epäilemättä Hjalmar Kaipaisen ja hänen kumppaniensa tiedossa. Epäselvää heille ei ollut sekään, että henkilökunta samoin kuin poliittiset valkoiset vangit saattaisivat ryhtyä vastarintaan.

Viipurissa Kaipainen majoittui Suomi-hotelliin. Se sijaitsi lähellä rautatieasemaa ja oli täynnä punakaartilaisia ja pakolaisia, minkä takia ulko-ovi kävi tiuhaan ja vierailijoita riitti. On jokseenkin varmaa, että myös Emil Ihalainen kävi hotellilla, jossa ei ollut pulaa alkoholista. Kerrotaan, että Kaipainen oli tuonut mukanaan Lappeenrannan punaisten esikunnan viinavaraston. Konjakkia hankittiin myös lisää varastetuilla rahoilla paikallisesta apteekista. Kaipainen otti osaa juominkeihin eikä juuri poistunut hotellilta sen paremmin kuin osallistunut Viipurin puolustuksen järjestämiseen.

Suomi-hotellissa ryypättiin reilusti, mutta on vaikeaa arvioida, kuinka humalassa todella oltiin. Kuulusteluasiakirjojen ja muiden käytettävissä olevien lähteiden valossa Kaipainen kykeni toimimaan suunnitelmallisesti, vaikka olikin selkeästi humalassa. Hän ei ollut menettänyt ajantajuaan eikä tietoisuutta punaisten tilanteen toivotomuudesta. Kaipainen myös pystyi tekemään jonkinasteisen suunnitelman siitä, miten lääninvankilaan päästäisiin sisään. Pitkäjänteisyydestä kertoo sekin, että myöhemmin lääninvankilan tapahtumia tarkastellut tutkimusryhmä löysi vankilan pääporttiin kiinnitetyt trotyyli-panokset, joilla ilmeisesti olisi räjäytetty portti auki, jos muu ei olisi auttanut.

On arvetu, että Kaipainen olisi saanut määräyksen mennä lääninvankilaan ylemmältä taholta, mutta se ei voi pitää paikkansa. Korkea-arvoisimmat punaisen armeijan päälliköt olivat jo poistuneet Viipurista. Ei myöskään ole oletettavaa, että heillä olisi ollut mitään erityistä kiinnostusta lääninvankilan valkoisten vankien murhaamiseen tilanteessa, jossa elettiin sisällissodan sekavia viimeisiä hetkiä. Huomionarvoista on yhtä lailla se, että valkoisia vankeja oli

*KARJALAN KANSALAISS-
LIITTO kutsuu täten Teidät
kunnioittavimmin ottamaan
osaa Wiipurin Lääninvanki-
lassa huhtik. 27 ja 28 p:ien
välisenä yönä kansalaissodan
aseettomina uhreina kaatuneit-
ten kansalaisten hautajaisjuh-
lallisuuksiin Wiipurin kaupun-
gin suomalaisen seurakunnan
kirkossa lauantaina toukokuun
11 päivänä 1918.*

Gabriel Pykkänen	Vanginvartija	64 v. Wiipuri
Juho Mielonen	Maanviljelijä	60 „ Kurkijoki
Elias Liikka	Talollinen	59 „ Nuijamaa
Matti Pietinen	Tehtailija	59 „ Wiipuri
Leander Ikonen	Arkkitehti	57 „ Wiipuri
Kristian Tiili	Vahtimestari	57 „ Wiipuri
Edvard Tojkander	Asemapäällikkö	53 „ Ruokolahdi
Johan Arvid Stråhlman	Vankilan johtaja	51 „ Wiipuri
Johan Verner Tallgren	Ratainsinööri	49 „ Wiipuri
Juho Jokinen	Vanginvartija	45 „ Wiipuri
Heikki Kemppi	Huvilanvahti	45 „ Muolaa
Magnus Edvard Ahlgren	Vankilan vahtimestari	44 „ Wiipuri
Heikki Laakkonen	Vanginvartija	44 „ Kuopio
Tuomas Kiiski	Talollinen	40 „ Muolaa
Alfred Mannermaa	Vankilan vahtimestari	38 „ Wiipuri
Heikki Inkinen	Tehtailija	32 „ Kirvu
Eino Leppänen	Varatuomari	30 „ Wiipuri
Oskar Rusi	Talollinen	30 „ Koivisto
Väinö Puhakka	Filosofian maisteri	30 „ Helsinki
Aleksander Paaso	Talollinen	25 „ Sakkola
Paavo Vihtori Viitanen	Filosofian kandidaatti	25 „ Wiipuri
Arvi Aleksander Jääskeläinen	Entinen etsivä	24 „ Wiipuri
Aarne Viktor Peltola	Lautnanntti	22 „ Walkeala
Juho Komonen	Talollisen poika	21 „ Sakkola
Axel Eduard Wahl	Ylioppilas	21 „ Wiipuri
Yrjö Henrik Karonen	Ylioppilas	19 „ Helsinki
Karl Axel Svedlin	Koululainen	19 „ Wiipuri
Arvo Leonard Pohjola	Koululainen	17 „ Wiipuri
Ilmari Kloug	Talollisen poika	16 „ Sakkola
Yrjö Pärnänen	Koululainen	15 „ Wiipuri

Surmansa sai yhteensä 30 henkilöä. Karjalan Kansalaisliitto järjesti vainajien yhteisen muistotilaisuuden Wiipurin kaupungin suomalaisen seurakunnan kirkossa 11. toukokuuta 1918.

muuallakin Viipurissa, mutta Kaipiaisen oli kiinnostunut vain lääninvankilasta ja sen vangeista.

Kaipiaisen johtamassa viinanhuuruudessa ja väsyneessä joukossa tiedostettiin se, että sota oli hävitty. Kenellekään ei ollut epäselvää, mikä kohtalo kapinallisia odotti. Tässä ilmapiirissä nousivat esiin ajatukset kostosta valkoisille, joiden Tampereella toteuttamista raakuuksista oli kuultu kauhistuttavia tietoja ja huhuja. Sitä punapäällikkö Kaipiaisen ei todennäköisesti tiennyt, että hänen isänsä Jaakko Kaipiaisen oli teloitettu Lappeenrannassa, mutta saattoi aavistella: Wiipuriin oli jo kiirinyt tieto Jaakon vangitsemisesta.

Kaipiaista lietsoi väkivaltaan ehkä sekin, että hänen väitettiin saaneen kirjeen Wiipurin lääninvankilan naisvangeilta. Tässä mankelihuoneessa kirjoitetussa kirjeessä punapäällikkö kutsuttiin vankilaan vapauttajana. Pitipä tarina kirjeestä paikkansa tai ei, on selvää, että naisvangeilla oli rooli murhenäytelmässä. Heidän kerrottiin yllyttäneen ja rohkaisseensa vankilaan saapuneita punakaartilaisia veritöihin.⁴⁸

Olot 1900-luvun alun vankiloissa eivät olleet kehuttavia. Kuri oli kovaa ja ruoka huonoa. Henkilökunnan ammattitaito vaihteli, eikä ollut mitenkään tavatonta, että vankeja kohdeltiin väkivaltaisestikin. Vankilan päiväohjelman ja järjestyssääntöjen noudattamista valvottiin pikkutarkasti ja rikkomuksista annettiin ankaria rangaistuksia. Olosuhteet olivat sellaisia, että ne olivat omiaan synnyttämään katkeria tunteita, tyytymättömyyttä ja kostonhimoa. Vankilanjohtaja Stråhlman ja vahtimestari Ahlgren olivat vankilassa sellaisia todellisia ja symbolisia vaikuttajia, jotka oli helppoa ottaa vihan ja koston kohteiksi: Stråhlman vastasi lääninvankilasta kokonaisuudessaan, kun taas Ahlgrenin virkatehtäviin kuului kurinpito. Vahtimestari myös tunnettiin kovan kurin miehenä.

Aivan ilmeistä on, että juoni lääninvankilaan tunkeutumisesta kehiteltiin hotelli Suomen ryyppyporukassa. Samassa paikassa puheena oli todennäköisesti sekin, ettei vankilaan välttämättä päästäisi niin vaan sisään. Kun Ihalaisen roolia käsiteltiin aikanaan valtiorikosoikeudessa, kaksi oikeuden viidestä jäsenestä päätyi seuraavaan johtopäätökseen: vankilan aseet ryöstettiin murhia edeltäneenä aamuna vankilasta ”tarkoituksena tehdä vartijat kykenemättömiksi puolustamaan poliittisia vankeja ja itseään ja päätettyjä tekeillä olevia väkivaltaisuuksia poliittisten ja vartijain murhia vastaan”.

Syyte Ihalaisen toiminnan suunnitelmallisuudesta oli kova ja huomionarvoinen, mutta oikeudessa sen tueksi ei kyetty esittämään mitään juridisesti pitävää näyttöä. Näyttöä ei löydetty siitäkään huolimatta, että Ihalaisen tiedettiin liikkuneen kaupungilla ennen lääninvankilan murhia ja etsineen vankilan pastoria Juha Frimannia ampuakseen tämän uskon miehen.

LIITE 1: Lääninvankilassa joukkomurhan aikana olleet punakaartilaiset

Melkein kaikki lääninvankilan tapahtumiin osallistuneet, tunnistetut punakaartilaiset saivat kuolemantuomion. On hyvin todennäköistä, ettei seuraava lista pidä sisällään kaikkia paikan päällä olleita punakaartilaisia.

Nimi	Syntymävuosi	Tuomio	Pääasiallinen tietolähde
Huomo, Kalle	1894	ammuttu 5.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
lhalainen, Emil	1893	elinkautinen kuritushuone	KA, VRYO 27153
Kaiapiainen, Hjalmar	1888	ammuttu 23.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Karppinen, Heikki	1873	ammuttu 25.5.1918	Tikka 2004, 358
Kimmo, Rafael	1885	ammuttu 3.5.1918	KA, VRYO 27153
Kimmo, Rainer	1887	ammuttu 3.5.1918	KA, VRYO 27153
Kohonen, Juho	1893	elinkautinen kuritushuone	KA, VRYO 17929
Korttinen, Elias	1876	ammuttu 7.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Leinonen, Pekka	1893	ammuttu ?.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Liukkonen, Albin	1897	ammuttu 1.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Manninen, Toivo	1896	ammuttu 1.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Miettinen, Pekka	1879	ammuttu 1.5.1918	KA, Karl Karlssonin/Karilan muistelmat
Piskonen, Albin	1891	ammuttu 15.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Sokura, Mauno	1897	ammuttu 1.5.1918	KA, EK/Valpo, AMp 2778
Turunen, Eetu	1899	ammuttu 1.5.1918	KA, EK/Valpo, Amp 2778
Vesterinen, Viljam	1900	ammuttu 15.5.1918	Tikka 1999, 247

LIITE 2: Lääninvankilassa surmatut

Karjala-lehti julkaisi etusivullaan muistokirjoitukset useimmista surmansa saaneista paikkakunnan merkkihenkilöistä. Niissä muisteltiin uhrien elämää, saavutuksia, merkitystään yhteiskunnalle, ystäville ja omaisille sekä esitettiin kiitokset heidän elämäntyöstään.

Surmansa saaneiden yhteinen siunaus- ja muistotilaisuus pidettiin Viipurin kaupungin suomalaisen seurakunnan kirkossa 11. toukokuuta 1918. Kirkossa siunattiin haudan lepoon 20 vainajaa, joista kirkon itäpuolella sijaitsevan puistikon yhteishautaan laskettiin 18 vainajaa. Osa uhreista oli haudattu jo aiemmin.

Nimi	Titteli	Ikä	Muistokirjoitus <i>Karjala</i> -lehdessä 11.5.1918	Haudattu yhteishautaan 11.5.1918
Henkilökunnan jäsenet				
Ahlgren, Magnus Edvard	Vankilan vahtimestari	44 v.		●
Jokinen, Juho	Vanginvartija	45 v.		●
Laakkonen, Heikki	Vanginvartija	44 v.		
Mannermaa, Alfred	Vankilan vahtimestari	38 v.	●	●
Pylkkänen, Gabriel	Vanginvartija	64 v.		●
Stråhlman, Johan Arvid	Vankilan johtaja	51 v.	●	●
Poliittiset vangit				
Ikonen, Leander	Arkkitehti	57 v.	●	●
Inkinen, Heikki	Tehtailija	32 v.	●	
Jääskeläinen, Arvi Aleksander	Entinen etsivä	24 v.		●
Karonen, Yrjö Heikki	Ylioppilas	19 v.		
Kemppi, Heikki	Huvilanvahti	45 v.		●
Kiiski, Tuomas	Talollinen	40 v.		
Kling, Ilmari	Talollisen poika	16 v.		
Komonen, Juho	Talollisen poika	21 v.		
Leppänen, Eino	Varatuomari	30 v.	●	●
Liikka, Elias	Talollinen	59 v.		
Mielonen, Juho	Maanviljelijä	60 v.		
Paaso, Aleksander	Talollinen	25 v.		
Peltola, Aarne Viktor	Luutnantti	22 v.		●
Pietinen, Matti	Tehtailija	59 v.	●	●
Puhakka, Väinö	Filosofian maisteri	30 v.	●	
Rusi, Oskar	Talollinen	30 v.		●
Pohjola, Arvo Leonard	Koululainen	17 v.		
Pärnänen, Yrjö	Koululainen	15 v.		●
Svedlin, Karl Axel	Koululainen	19 v.		●
Tallgren, Johan Verner	Ratainsinööri	49 v.	●	
Tilli, Kristian	Vahtimestari	57 v.		●
Toikander, Edvard	Asemapäällikkö	53 v.	●	●
Wahl, Axel Eduard	Ylioppilas	21 v.		●
Viitanen, Paavo Vihtori	Filosofian kandidaatti	25 v.	●	●

Viitteet

- 1 Castren 1926.
- 2 Boström 1927.
- 3 Paavolainen 1966.
- 4 Eerola & Eerola 1998.
- 5 Tikka & Arponen 1999 Ks. myös Tikka 2004.
- 6 Keskisarja 2013.
- 7 Marttinen 2006; Marttinen 2014; Marttinen 2018.
- 8 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, Turun keskusvankilan arkisto, vankien henkilöaktit Eb, Hjalmar Kaipainen.
- 9 KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat; KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto, Otto Vanhalan muistelmat. Aikalaismuistelmia ks. myös Währhjelm 1918; Nurmio 1919.
- 10 Felix Ahti oli ennen nimitystään Helsingin lääninvankilan vanginvartijajyhdistyksen puheenjohtaja. Mielenkiintoinen on myös tieto, että Ahti olisi ennen nimitystään ollut yhteydessä Helsingissä toimineeseen valkoisten perustamaan turvallisuuskomiteaan ja kysynyt mielipidettä siitä, ryhtyisikö hän vankeinhoidon ylikomissaariksi. Hänelle annettiin tähän eräin ehdoin lupa. Rinta-Tassi 1986, 176.
- 11 Hjalmar Tammilaakso oli SDP:n piirishteeri siviiliammattiltaan. Hänet ammuttiin Viipurin vankileirillä toukokuussa 1918.
- 12 Otto Manninen oli siviiliammattiltaan räätäli. Hänet ammuttiin Viipurin vankileirillä 13.5.1918.
- 13 KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n akti 27544 August Järvenpää, vankilan johtokunnan pöytäkirja 22.5.1918.
- 14 Mannermaan lisäksi palvelukseen jäi vain lääkäri ja pappi. KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n akti 27543 Kalle Niemelä, toimittaja Puhakan todistus.
- 15 Keskisarja 2013, 291.
- 16 KA, Turun keskusvankilan arkisto, vankien henkilöaktit Eb, Hjalmar Kaipainen.
- 17 Tikka & Arponen 1999, 157.
- 18 Keskisarja 2013, 83.
- 19 KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n akti 27583 Martta Hänninen.
- 20 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 21 KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n aktit 27153 Emil Ihalainen; Keskisarja 2013, 292.
- 22 KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n aktit 27153 Emil Ihalainen ja 27538 Jalmar Saario.
- 23 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat.
- 24 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat.
- 25 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 26 Karjala 11.5.1918; Viipuri 12.5.1918; KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 27 KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipiaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 28 Juha Taavi Siltasesta (s. 1878) tuli myöhemmin Viipurin apulaiskaupunginjohtaja ja kaupunkineuvos.

- 29** Jaakko Paavolainen mainitsee, että joukko ampui aluksi neljä henkilöä: Karjalan Kansalaisliiton puheenjohtajan arkkitehti Leander Ikonen, tehtailija Matti Pietisen, ratainsinööri Johan Tallgrenin ja vankilan vahtimestari Magnus Ahlgrenin. Näin ei ollut, vaan ensimmäinen ammuttu oli talollinen Tuomas Kiiski. Sen jälkeen ryhmä ammuttiin Ikonen, Pietinen, Tallgren ja Mielonen. Ahlgren ei ollut tässä joukossa. Ahlgrenia etsittiin vankilasta ja hänet löydettiin kellarikerroksesta ja ammuttiin. Paavolainen pohtii kirjassaan myös mahdollisuutta, että joku oli saanut tehtäväkseen tulla lääninvankilaan tehtävää suorittamaan. Tähän mahdollisuuteen Paavolaisen mukaan viittaa se, että aluksi ammuttiin mainitut neljä henkilöä, joista kolmen surmaamiseen ehkä oli vallankumouksellisen terrorin kannalta perusteltu syy. Paavolaisen mielestä on todennäköistä, että näiden tärkeimpien henkilöiden surmaaminen olisi ollut joukon varsinainen tehtävä. Sen sijaan myöhemmin illalla ja yöllä jatkuneet murhat olisivat sen omalla tilillä. Paavolaisen pohdinnat eivät myöhäisempien ja tämänkään tutkimuksen perusteella pidä paikkaansa ensi vaiheessa ammuttujen osalta eikä Paavolaisen esittämää ajatusta joukolle annetusta tehtävästä voida pitää perusteltuna myöhempien selvitysten valossa. Muilta osin Paavolaisen kirja kuvaa hyvin tapahtumien kulun murhayönä. Paavolainen 1966, 163–164.
- 30** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 31** Karjala 11.5.1918; Viipuri 12.5.1918.
- 32** Eerola & Eerola 1998, 68.
- 33** Viipuri 12.5.1918.
- 34** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 35** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 36** Johtaja Stråhlman ja Toikander eivät olleet ”ruumaan” siirrettyjen poliittisten vankien joukossa. Johtaja Stråhlman ja apulaisjohtaja Rusama olivat joutuneet pidätetyksi kieltäytyttyään hoitamasta virkaansa punaisten ollessa vallassa. Heidät oli kuitenkin vapautettu ja maksettuaan sakkonsa ja heidän annettiin asua vankilan alueella olleissa kodeissaan. Toikander asui väliaikaisesti Stråhlmanin kotona tapahtuma-aikaan ja oli tullut muiden tavoin vankilaan suojaan tykistötulelta. Apulaisjohtaja Rusama todennäköisesti selvisi tilanteesta hengissä, koska hän oli tullut vahingossa lukituksi vankilan kirkkoon.
- 37** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 38** KA, valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto, VRYO:n aktit 27153 Emil Ihalainen.
- 39** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 40** KA, Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto, Otto Vanhalan muistelmat.
- 41** Viipuri 14.5.1918.
- 42** KA, EK-Valpo, henkilömappi 388, Hjalmar Kaipaisen kuulustelupöytäkirjat; KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 43** KA, Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto, Karl Karilan muistelmat.
- 44** KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 45** KA, EK/Valpo, asiamappi 2778.
- 46** Tikka & Arponen 1999, 248.
- 47** Keskisarja 2013, 382–384.
- 48** Erityisen usein asiakirjoissa mainitaan Helmi (Henriikka) Koposen nimi. Hänen sekä Hilma Ruudun ja Lyyti Toropaisen epäiltiin kirjoittaneen vankilan mankelihuoneessa viestin Kaipiaiselle, ennen kuin punapäällikkö saapui lääninvankilalle.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

- Kansallisarkisto (KA), Helsinki
EK-Valpo
Asiamappi 2778
Henkilömappi Kaipiainen, Hjalmar
Suomen vapaussodan itsenäisyysarkisto
Muistelmat
Karila, Karl
Vanhala, Otto
Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto
Aktit
Hänninen, Martta
Ihalainen, Emil
Kaipiainen, Hjalmar
Järvenpää, August
Niemelä, Kalle
Saario, Jalmari
- Kansallisarkisto (KA), Turku
Turun keskusvankilan arkisto
Vankien henkilöakti Kaipiainen, Hjalmar

Sanomalehdet

- Karjala 1918
Viipuri 1918

Painettu lähdeaineisto

- Nurmio, Heikki (1919).** Viipurin valloitus. Helsinki: Ahjo.
Wärnhjelm, Eli-Margareta (1918). I väntan på friheten. Helsingfors: Schildt.

Tutkimuskirjallisuus

- Boström, H. J. (1927).** Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Helsinki: Kustannus Oy Kirja.
- Castrén, K. (1926).** Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana: Sitä varten, ettei totuus unohtuisi. Helsinki: Kirja.
- Eerola, J. & Eerola, J. (1998).** Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Tammisaari: Tie Tammisaareen -toimikunta.
- Keskisarja, Teemu (2013).** Viipuri 1918. Helsinki: Siltala.
- Marttinen, Seppo (2006).** Viipurin lääninvankilan historia. Acta Poenologica 1/2007. Vankienhoidon koulutuskeskus.
- Marttinen, Seppo (2014).** Suomen vankilat 1918 – vankiloiden toiminta v. 1918 sisällissodan aikana. Acta Poenologica 1/2015. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Marttinen, Seppo (2018).** Viipurin lääninvankila 1917–1918. Helsinki: Bod-Books.
- Paavolainen, Jaakko (1966).** Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. I osa. "Punainen terrori". Helsinki: Tammi.
- Rinta-Tassi, Osmo (1986).** Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tikka, Marko (2004).** Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Helsinki: SKS.
- Tikka, Marko & Arponen, Antti (1999).** Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918. Helsinki: WSOY.